

ПРОБЛЕМИ ЯКОСТІ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ

У статті розглядаються проблеми якості освіти у вищій школі України, теоретичні аспекти модернізації навчально-виховної діяльності у ВНЗ, існуюча в Україні система вищих навчальних закладів, розкрито сутність концепції загального управління якістю (TQM), її принципи й переваги у вищій школі, виокремлено головні фактори створення підтримуючого середовища та визначено основні завдання впровадження системи управління якістю у вищих навчальних закладах.

Метою роботи є розгляд основних проблем якості освіти у вищій школі України та необхідності впровадження нової моделі системи управління якістю у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: якість освіти, вища освіта, концепція загального управління якістю (TQM).

Проблема якості освітніх послуг є однією з ключових (поруч із доступністю) для системи освіти будь-якої країни. Україна в цьому сенсі не є винятком. Швидше навпаки – жоден із численних українських вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) не входить до 500 кращих університетів світу за провідними світовими рейтингами. Для порівняння, в Австралії серед 39 університетів, з яких 37 державних і які охоплюють 94 % студентів країни, 8 входять до 200 кращих університетів світу. Нова Зеландія має 8 університетів, з яких 3 входить до 200 кращих.

За часів СРСР провідні ВНЗ не брали участі в європейських і світових рейтингах, проте опосередковано визнавалися конкурентоспроможними у світі. І хоча у 2012 р. стали помітними певні позитивні зміни, проте назвати їх показовими навряд чи можливо. Так два українських ВНЗ – НТУУ «КПІ» та Донецький національний університет – потрапили до ТОП-700 рейтингу найкращих університетів світу за оцінками британської агенції QS World University Rankings [7]. Проте лише у сьомій сотні.

На момент розпаду Радянського Союзу в Україні працювало 143 ВНЗ і 742 технікуми та училища, у яких навчалося в цілому 1,6 млн. студентів.

У 2013 році мережа ВНЗ I-IV рівнів акредитації налічувала 823 закладів, з них державної форми власності 425 закладів, комунальної форми власності – 221, приватної форми власності – 177. З 489 ВНЗ I-II рівнів акредитації 208 державної форми власності, 207 – комунальної та – 74 приватної. З 334 ВНЗ III-IV рівнів акредитації 217 державної форми власності, 14 – комунальної та 103 – приватної.

Сьогодні в системі вищої освіти України функціонують 197 університети університетів, 64 академії, 89 інститутів, 243 коледжі, 109 технікумів, 118 училищ та 1 консерваторія. 114 ВНЗ – мають статус національного. У 2012/2013 навчальному році контингент студентів ВНЗ 2 млн. 170 тис. осіб, у тому числі понад 60,1 тис. іноземців із 146 країн світу.

Сьогодні, в умовах загострення конкурентної боротьби на ринку освітніх послуг України та входження її в європейське освітнє товариство забезпечення якості підготовки фахівців у ВНЗ набуває особливого значення. Ситуація, що склалася на вітчизняному ринку праці, свідчить про те, що випускники ВНЗ – претенденти на посади, незалежно від рівня набутих теоретичних знань, у більшості випадків не задовольняють вимоги працедавців, як з боку рівня фахової підготовки, так і стосовно відношення до виконання своїх обов'язків.

Контроль та оцінка якості освіти в Україні покладається на Державну акредитаційну комісію та Державну інспекцію навчальних закладів. Наразі є цілком очевидним, що система виключно державного контролю та оцінки якості освіти в сучасних умовах є застарілою і неефективною.

Сьогодні гостро стоїть питання про законодавче та нормативне забезпечення діяльності ВНЗ відповідно до сучасних реалій.

Проблемам якості освіти, підготовки фахівців із вищою освітою присвячено праці багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених. Серед зарубіжних фахівців у галузі управління якістю заслуженим авторитетом користуються такі автори: Е. Адам, Р. Бенсон, Е. Демінг, Дж. Джуран, К. Ісікава, Н. Кано, Т. Конті, Е. Кондо, А. Кросбі, Д. Нортон, Дж. Харінгтон та ін.

Вирішення проблеми якості освіти висвітлено й у працях таких сучасних вітчизняних учених: М. Кісіля, С. Ніколаєнко, І. Зязюна, Л. Карамушки, В. Крижко, В. Лугового, Т. Лукіної, С. Майбороди, Н. Ничкало, О. Оболенського, І. Розпутенка, С. Сисоєвої, Л. Сігаєвої, М. Степанко та інших. Теоретичне обґрунтування освітніх модернізаційних процесів в умовах входження України в єдиний освітній простір знайшло відображення у працях В. Андрущенко, В. Бебика, Я. Болюбаша, С. Гончарова, В. Журавського, М. Згуровського, В. Кременя, В. Мошинського, М. Степка та інших. Як зазначають вчені, сліпе копіювання Болонської системи не забезпечить досягнення позитивних результатів через значну розбіжність між соціально-економічною ситуацією, історико-культурними традиціями й менталітетом людей у нашій державі та країнах Європи. Цим зумовлена актуальність проблеми модернізації навчально-виховної діяльності у ВНЗ України з метою наближення її до загальноєвропейських стандартів з одночасним урахуванням наукового потенціалу та практичного досвіду національної вищої школи.

Так, науковець В. Шинкарук, аналізуючи напрями модернізації структури вищої освіти України, зазначає, що Болонський процес передбачає структурне реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміну освітніх програм і проведення необхідних інституційних перетворень у ВНЗ Європи, проте він не передбачає уніфікації змісту освіти [6, с.14].

Позицію вченого поділяє О. Полєвікова, вказуючи, що вплив глобальних трансформацій на систему освіти країн Європи приводить до здійснення проектів покращення змісту і форм освіти. У зв'язку з інтеграційними освітніми тенденціями та модернізацією системи освіти, проблема адекватного осмислення зазначених процесів набуває особливої актуальності в Україні [5, с. 79].

Отже, модернізація структури вищої освіти передбачає проведення ряду реформ. При цьому проводити їх необхідно виважено, щоб зберегти національні надбання та запобігти руйнації національної системи вищої освіти.

Реформування вищої освіти, по-перше, передбачає оптимізацію мережі ВНЗ. Сьогодні в Україні підготовку фахівців із вищою освітою здійснюють 823 ВНЗ усіх рівнів акредитації та форм власності, які підпорядковані 28 міністерствам і відомствам, 10 з яких мають у підпорядкуванні лише один заклад. Такої практики не має жодна європейська країна. Аналіз зарубіжного досвіду показує, що в країнах з ідентичними демографічними показниками середня кількість студентів в одному університеті становить, наприклад, в Іспанії – 22 тисячі студентів, в Італії – 23 тисячі, у Греції – 14 тисяч, у Словенії – 8 тисяч, а в Україні – лише 6,5 тисячі [6, с. 14].

Відомча підпорядкованість ВНЗ часто заважає їх розвитку, запровадженню єдиних підходів до організації освітньої діяльності, що передбачає створення нової парадигми взаємодії навчальних закладів як з міністерствами й роботодавцями, так і з системою вищої освіти держави в цілому.

Крім того, формування оптимальної мережі передбачає визначення типів доуніверситетських і університетських навчальних закладів, зокрема, доуніверситетські – професійні коледжі (сучасні ПТУ) і коледжі та університетські заклади – університети, академії. У професійних коледжах передбачається підготовка кваліфікованих робітників та фахівців тільки за освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодший спеціаліст». У коледжах здійснюватиметься підготовка фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодший спеціаліст» та «бакалавр».

В університетах і академіях здійснюватиметься підготовка фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр», «магістр» та доктора філософії, а також підготовка та перепідготовка наукових, науково-педагогічних працівників шляхом їх навчання в аспірантурі та докторантурі.

Сьогодні МОН України, ВНЗ і роботодавці обговорюють питання про місце бакалавра в системі підготовки фахівців із вищою освітою.

По-перше, бакалавр має бути затребуваним на ринку праці, як у багатьох європейських країнах. Необхідно сформувати громадську думку про достатній рівень компетентності бакалавра, який може якісно виконувати свої функціональні обов'язки відповідно до сучасних вимог виробництва або соціальної сфери послуг.

По-друге, модернізація структури вищої освіти передбачає запровадження національної системи кваліфікацій, що узгоджуватиметься із напрямками освіти та підготовки європейського простору вищої освіти.

По-третє, здійснення трициклової системи освіти. Щодо ступенів бакалавра та магістра, то, як було зазначено, напрацьований досвід із організації, формування змісту підготовки та професійного використання цих фахівців, хоча проблемою залишається невідповідність кваліфікацій, що присвоюються випускникам, запитам ринку праці.

Серйозною є також проблема підготовки на третьому циклі – доктор філософії (PhD). Причиною цього є традиційне існування в Україні двох наукових ступенів (кандидат наук, доктор наук), а також те, що ці ступені в Україні можна отримати не тільки в університетах, але й у науково-дослідних установах різного підпорядкування, причому здобуття такого ступеня не завжди супроводжується навчанням в університеті. Це можна зробити, працюючи над науковою тематикою.

Як правило, у багатьох європейських країнах загальний термін університетського навчання, який дає змогу отримати докторський академічний ступінь, становить не менше ніж вісім років (3-4 роки – бакалаврат, 1-2 роки – магістратура, 3-4 роки – докторантура). Кінцевий варіант адаптації підготовки фахівців на третьому циклі ще не визначений і проходять відповідні дискусії.

У сучасному суспільстві якість освіти стає головним аргументом людського розвитку, який задовольняє, по-перше, прагнення людини до самовдосконалення й саморозвитку і, по-друге, потреби суспільства в освічених і висококультурних громадянах. В умовах європейської інтеграції Україна зобов'язана дотримуватися загальних стандартів якості освіти та постійно її підвищувати.

Важливою залишається проблема управління якістю освітніх послуг, під якою розуміють скоординовану діяльність щодо спрямування та контролювання діяльності ВНЗ на забезпечення якості освітніх послуг.

Однією з концепцій управління якістю, яку найчастіше адаптують до умов вищої школи у світі, є загальне управління якістю (TQM), яке визначається як підхід до управління організацією, оснований на якості й участі всіх її співробітників в удосконаленні якості, і націлений на тривалий успіх завдяки задоволенню потреб клієнтів і корисності для всіх членів організації й суспільства загалом.

Прихильники моделі TQM зазначають три види або компоненти якості вищої освіти: якість розробки, якість вихідних даних і якість процесу. Якість розробки стосується як вихідних даних (наприклад, освітня програма, яка відповідає потребам студентів), так і процесу (напр., навчальний план, підходи до навчання, склад викладачів, розклад та інші фактори, які становлять освітню програму). Якість вихідних даних означає досягнення бажаних результатів.

Основними принципами моделі TQM в освіті є лідируюча роль керівництва, наукові методи й засоби, вирішення проблем за допомогою колективної роботи. Ці принципи функціонують взаємозалежно, утворюючи інтегровану систему, у центрі якої є обслуговування споживачів.

Освіта є послугою, а студенти – споживачами, які виражають свою задоволеність освітніми послугами. Від викладачів та іншого університетського персоналу потрібне активне залучення в планування й запровадження бажаних змін шляхом застосування відповідних засобів і наукових підходів в атмосфері спільного прийняття рішень. Відповідно до моделі TQM, організації повинні прислухатися до своїх споживачів, постійно оцінювати свою відповідність їх потребам та ініціювати зміни, щоб перевершити споживання своїх клієнтів.

Крім того, ця методика включає дії, спрямовані на постійне вдосконалення якості, закликаючи кожного в організації прикласти максимум зусиль для вдосконалення своєї діяльності на кожному етапі.

Особливого значення набуває активна підтримка постійних змін в організації з боку керівництва. І, нарешті, принципом TQM, що домінує, є системне мислення, що відображене в «загальному» аспекті моделі TQM. Системне мислення означає визнання організацією, спрямованою у майбутнє, того факту, що успіх окремої особистості залежить від успіху інших.

Стосовно освітнього сектору цей принцип свідчить про те, що неможливо поліпшити освітній процес, не працюючи зі студентами, які безпосередньо залучені до нього. Успіх викладачів, які проводять передові дослідження і менше викладають, залежить від успіху науково-педагогічних працівників з більшим навчальним навантаженням.

Отже, можна перелічити основні переваги впровадження моделі TQM у вищій школі:

- поліпшення якості обслуговування споживачів, університетських процесів, освітніх програм і процесу наймання персоналу;
- стимулювання змін і створення, таким чином, гнучких структур, які традиційно були далекі для університетської середина;
- залучення студентів і університетського персоналу до щоденних процесів прийняття рішень, що сприяє створенню почуття спільності;
- зміна відношення викладачів і персоналу ВНЗ до студентів як споживачів освітніх послуг;
- перенос акценту із зовнішніх на внутрішні показники діяльності й розробка ефективних способів одержання інформації від безпосередніх споживачів освітніх послуг щодо якості отриманих послуг.

Основними завданнями упровадження системи управління якістю (СУЯ) у ВНЗ є: підвищення якості основних продуктів діяльності ВНЗ – наукових досліджень і підготовки фахівців через поліпшення управління діяльністю ВНЗ та основними процесами; забезпечення міжнародного визнання якості основних продуктів діяльності ВНЗ та допомогою сертифікації СУЯ відповідно до міжнародного стандарту ISO 9001:2008; підвищення конкурентоспроможності ВНЗ на національному та міжнародному ринку освітніх послуг; *вдосконалення нормативно-правової бази вищої освіти.*

Висновки. В Україні, як і в усьому світі, сформувалось розуміння важливості якості освіти й інтелектуального потенціалу нації як головного чинника забезпечення національної конкурентоспроможності освіти. Україна стала членом Європейського реєстру забезпечення якості, що стало наступним важливим кроком у напрямі забезпечення європейського рівня якості вищої освіти. Окрім зусиль держави у вирішенні цього складного завдання, ми також повинні брати в цьому безпосередню участь, адже саме від нашої діяльності залежить рейтинг українських ВНЗ і країни в цілому.

Список літератури:

1. ДСТУ ISO 9001:2008 Системи управління якістю. Вимоги (ISO 9001:2008, IDT). – К.: Держспоживстандарт України, 2009. – 34 с.

2. Наказ Міністерства освіти та науки України «Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року» № 612 від 13 липня 2007 р. – К. : Мін-во освіти та науки України, 2007. – 10 с.

3. Кісіль М. В. Оцінка якості вищої освіти / М. В. Кісіль // Вища освіта України. – 2005. – № 4 (14). – С. 82-87.

4. Коротков Є. М. Концепція якості освіти / Є. М. Коротков // Підручник для директора. – 2006. – № 7. – С. 4–24.

5. Полєвікова О.Б. Професійна педагогічна освіта в умовах глобалізації : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. [«Формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи в умовах ВНЗ»], (Умань, 8–9 жовтня 2009 р.). – Умань : ПП Жовтий, 2009. – С. 79-80.

6. Шинкарук В. Системний підхід до дослідження інтеграційних процесів у вищій освіті України / В. Шинкарук, Х. Чаковський, К. Метешкін // Вища школа. – 2008. – № 9. – С. 12-19.6.

7. De Jager H. J. Linkages Between Total Quality Management and the Outcomes-based Approach in an Education Environment / De Jager H. J., Nieuwenhuis F. J. // Quality in Higher Education. – November 2005. – Vol. 11. – № 3. – P. 251-260.

ПРОБЛЕМЫ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ УКРАИНЫ

В статье рассматриваются проблемы качества образования в высшей школе Украины, теоретические аспекты учебно-воспитательной деятельности в ВУЗах, существующая национальная система высших учебных заведений, раскрыто сущность концепции общего управления качеством (TQM), ее принципы и преимуществ в высшей школе, выделены главные факторы создания поддерживающей среды и определены основные задания внедрения системы управления качеством в высших учебных заведениях.

Целью работы есть рассмотрение основных проблем качества образования в высшей школе Украины и необходимость внедрения новой модели системы управления качеством в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: качество образования, высшее образование, концепция общего управления качеством.

I.S. Kolodiy

PROBLEMS OF EDUCATION QUALITY IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE

The problems of education quality in higher educational institutions of Ukraine, theoretical aspects of educational activity modernization in higher school, existing national system of higher educational establishments are outlined in the article. The essence of total quality management concept (TQM), its principles and advantages in higher educational establishment is analyzed. The main factors of supportive environment formation and the main task of implementing the quality management system in higher educational institutions are defined.

The aim of this research is to examine the main problems of education quality in higher educational institutions of Ukraine and introduce a new model of quality management system in higher educational institutions.

Keywords: quality of education, higher educational institution, the concept of total quality management (TQM).

